

رابطه بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی حوضه آبخیز هلیل رود

رضوان مهنی رفتار^۱، *امیر نعیمی^۲

۱. دانشجوی دکتری گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان

۲. دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان

پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۹

(دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۱۴)

Analysis of the Relationship between Socio-demographic Characteristics and Environmental Behavior of Rural Women in Halilrood Watershed

Rezvan Mehni Raftar¹, *Amir Naeimi²

1. Ph.D. Student, Department of Extension, Communication and Rural Development, University of Zanjan

2. Associate Professor, Department of Extension, Communication and Rural Development, University of Zanjan

(Received: 2021.06.04

Accepted: 2021.11.20)

Abstract:

The purpose of this descriptive research was to analyze the relationship between socio-demographic characteristics and the environmental behavior of rural women. The statistical population of the study was 1288 rural women in the Halil Rood watershed of Jiroft Township. Sample size determined 297 via using Krejcie and Morgan's table. Sampling method was proportional stratified sampling. The research instrument was a researcher-designed questionnaire. Validity of the questionnaire confirmed by a panel of experts. To determine the reliability of the questionnaire, a pilot test was conducted. Then Cronbach's Alpha was calculated. The value was between 0.71 to 0.87 for research variables. Research results showed that the majority of rural women had a desirable situation about all components of the theory of planned behavior (Attitude, Subjective Norms, Perceived Behavior Control, Intention, and Behavior). Research results also showed that the pro-environmental behavior of rural women was different according to their type of occupation and marital status. Also literacy and age had a significant relationship with pro-environmental behavior of rural women.

Keywords: Rural Women, Demographics Variables, Pro-Environmental Behavior, Theory of Planned Behavior.

چکیده:

هدف این تحقیق توصیفی، تحلیل رابطه بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی حوضه آبخیز هلیل‌رود بود. جامعه آماری تحقیق ۱۲۸۸ نفر از زنان روستایی حوضه آبخیز هلیل‌رود شهرستان جیرفت بودند. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان ۲۹۷ نفر به دست آمد و روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای تناسبی بود. ابزار تحقیق پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. روایی پرسش‌نامه از طریق نظرات تعدادی از متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق آزمون مقدماتی انجام شد و مقدار آلفای کرونباخ برای متغیرهای تحقیق بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۷ محاسبه شد. نتایج تحقیق نشان داد اکثریت زنان روستایی در رابطه با همه متغیرهای نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (نگرش، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار) وضعیت مطلوبی داشتند. نتایج تحقیق نشان داد رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی بر اساس نوع شغل و وضعیت تأهل آنها متفاوت بود. همچنین سن و سطح سواد با رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی رابطه معنی‌داری داشتند.

واژه‌های کلیدی: زنان روستایی، متغیرهای جمعیت‌شناختی، رفتار زیست‌محیطی، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده.

مقدمه

در چند سال اخیر، با توجه به افزایش فشارهای زیست‌محیطی و مشکلات به وجود آمده در زندگی بشر، بررسی اجزای رفتار زیست‌محیطی بیشتر مورد توجه محققان و سیاست‌گذاران قرار گرفته است زیرا فعالیت‌های انسان عنصر مهمی در تخریب محیط‌زیست است (Hargreaves, 2011). بسیاری از مسائل وابسته به محیط‌زیست امروزه به‌طور مستقیم و غیرمستقیم نتیجه رفتارهای روزمره انسان است (Takahashi & Selfa, 2014). در زندگی امروزه، اشخاص به‌طور مکرر با انتخاب‌هایی روبه‌رو هستند که تصمیماتشان نتایج مثبتی را برای خود آن‌ها و نتایج منفی را برای محیط‌زیست به دنبال خواهد داشت و عکس این قضیه هم صادق است (Nordlund & Gorvill, 2002). توسعه پایدار تنها از طریق سرمایه‌گذاری بلندمدت در سرمایه‌های اقتصادی، انسانی و زیست‌محیطی به دست می‌آید. در حال حاضر زنان نیمی از سرمایه انسانی جهان می‌باشند که در سراسر جهان کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند و از آنها در فرایند دستیابی به توسعه پایدار کمتر استفاده شده است. توجه به زنان و نقش بالقوه آنها در پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی و حفاظت از محیط‌زیست به حاشیه رانده شده است. استفاده بهتر از جمعیت زن در جهان می‌تواند باعث افزایش رشد اقتصادی، کاهش فقر، افزایش رفاه اجتماعی شود و در همه کشورها دستیابی به توسعه پایدار را تضمین نماید. به‌طور آشکاره، از بین بردن خلأ ناشی از شکاف جنسیتی به سیاست‌های میرهن و واضح دولت در این زمینه وابسته است که در تدوین آنها باید ابعاد جنسیتی را مدنظر سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران قرار گیرد (OECD, 2008). به لحاظ اثری که افراد بر روی منابع طبیعی می‌گذارند زنان اثرات منفی زیست‌محیطی کمتری نسبت به مردان برجای می‌گذارند که این به علت الگوهای مصرف پایدارتر آنها می‌باشد. مصرف پایدار در واقع استفاده از منابع به طریقی است که کمترین آسیبی به محیط‌زیست وارد شود به طوری که رفاه افراد تأمین شود. سبک زندگی مردان و الگوهای مصرف آنها (چه فقیر باشند چه ثروتمند)، استفاده بیشتر از منابع طبیعی است و الگوهای مصرف آنها نسبت به زنان از پایداری کمتری برخوردار می‌باشد (Johnsson-Latham, 2006).

بسیاری از اندیشمندان و صاحب‌نظران اعتقاد دارند یکی از راه‌ها برای حفاظت از محیط‌زیست، ایجاد فرهنگ زیست‌محیطی در جامعه است و اشاعه‌ی فرهنگ زیست‌محیطی می‌تواند از طریق زنان روستایی صورت گیرد. عموم زنان روستایی به دلیل نقش مهمی که در اداره خانه و تربیت کودکان و انتقال فرهنگ و دانش زیست‌محیطی به نسل‌های آینده دارند و به جهت سهم عمده‌ای که در کشاورزی داشته و سابقه دیرینه‌ای که در تشکلهای سنتی محلی دارند، می‌توانند قدرت قابل‌توجهی در فعالیت‌های گروهی زیست‌محیطی و حفظ منابع طبیعی داشته باشند و نقش بیشتری در حفاظت از محیط‌زیست ایفا نمایند (Salahi Moghadam & Najafloo, 2013). نتایج برخی تحقیقات انجام‌شده بر روی رابطه بین جنس و رفتارها و نگرانی‌های محیط‌زیستی نشان می‌دهد که زنان در مقایسه با مردان بیشتر نگران محیط‌زیست هستند و نگرش مطلوب‌تری نسبت به محیط‌زیست دارند زیرا آنها با توجه به روحیات و ویژگی‌هایی که دارند اخلاق مراقبتی بیشتر داشته و از نظر اجتماعی احساس مسئولیت بیشتری می‌کنند (Bord & O'Connor, 1997; Jones & Dunlap, 1992; Steel, 1996; Zelezny, Chua & Aldrich, 2000; Casalo & Escario, 2018). در نتیجه زنان دغدغه بیشتری نسبت به محیط‌زیست دارند (Casaló & Escario, 2016)؛ و در مقایسه با مردان درباره کیفیت زندگی‌شان بیشتر نگران هستند (Belanche et al., 2015). به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت زنان و مردان علایق متفاوتی دارند و نیازهای آنها در ارتباط با محیط‌زیست نیز متفاوت است و هر دو نقش‌های محیط‌زیستی مختلفی از خود نشان می‌دهند. با توجه به آنچه در بالا گفته شد زنان روستایی با توجه به ویژگی‌هایی که دارند می‌توانند به‌عنوان مشوق سایر افراد در اجتماع برای حفظ و نگهداری محیط‌زیست مورد توجه قرار گیرند و به‌عنوان عوامل تغییر در محیط‌زیست فعالیت کنند زیرا در رابطه با تغییرات زیست‌محیطی در مقایسه با مردان بیشتر احساس مسئولیت می‌کنند و از خود واکنش نشان می‌دهند؛ بنابراین می‌توان گفت زنان بیشتر مایل هستند رفتارهای سازگار با محیط‌زیست از خود بروز دهند (Asteria et al., 2014).

به‌طور کلی نتایج مطالعات مختلف که در قسمت پیشینه تحقیق به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره شده است نشان می‌دهند ویژگی‌های جمعیت‌شناختی در تبیین متغیرهای

نگرشی/روان‌شناختی و متغیرهای زیست‌محیطی وجود دارد. بلاکبرگ و الحوسن^۴ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای به مرور نظام‌مند مقالات روان‌شناختی و اقتصادی صورت گرفته در زمینه تعیین‌کننده‌های رفتار زیست‌محیطی پرداختند و پس از تحلیل محتوایی این مقالات و بررسی نظریه‌های رفتاری مختلف (از قبیل نظریه‌های فعال‌سازی نرمال^۵ شوارتز، اقدام منطقی^۶ فیش‌بین و آجزن، رفتار برنامه‌ریزی‌شده^۷ آجزن و غیره) به این نتیجه رسیدند که رفتار زیست‌محیطی اغلب تحت تأثیر متغیرهایی چون ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (سن، جنس، سطح آموزش، درآمد، دانش زیست‌محیطی)، عوامل نگرشی/روان‌شناختی، عادت‌ها و سبک زندگی و عوامل زمینه‌ای (فردی، اجتماعی و نهادی) قرار می‌گیرد.

غزانی و بیژنی^۸ (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای نشان دادند بین دو گروه از کشاورزان شرکت‌کننده در کلاس‌های آموزشی-ترویجی و کشاورزانی که مشارکت ندارند از نظر رفتار زیست‌محیط‌گرایانه تفاوت مثبت و معنی‌داری وجود ندارد. احمدیان و حقیقتیان^۹ (۲۰۱۶) در تحلیل جامعه‌شناختی بر روی رفتار زیست‌محیطی به این نتیجه رسیدند که بین تحصیلات افراد مورد مطالعه و رفتار زیست‌محیطی آنها رابطه‌ای وجود نداشت. همچنین این محققان نشان دادند که رفتارهای زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه برحسب متغیرهایی چون وضعیت تأهل و گروه‌های سنی متفاوت بود. صالحی و امامقلی^{۱۰} (۲۰۱۶) در تحقیقی نشان دادند بین سطح تحصیلات و رفتارهای زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه رابطه منفی و معنی‌داری وجود داشت. نتیجه تحقیق رنجبر^{۱۱} (۲۰۱۶) نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین نگرش افراد مناطق روستایی مورد مطالعه به لحاظ متغیرهای نوع فعالیت، سطح تحصیلات و گروه سنی وجود داشت. قادری^{۱۲} و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که متغیرهای سن، وضعیت تأهل و تحصیلات با رفتار زیست-محیطی رابطه معنی‌داری نداشتند، ولی بین متغیرهای نوع شغل و رفتار زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود داشت.

زیست‌محیطی (از قبیل نگرش، رفتار و غیره) بی‌تأثیر نیستند و در بیشتر مواقع می‌توانند تأثیر بسزایی در تبیین این متغیر داشته باشند. مرور پیشینه تحقیق (از سال ۱۹۸۰ میلادی تاکنون) حاکی از اهمیت این موضوع در بین صاحب‌نظران و محققان در حدود چهل سال اخیر بوده است. این تحقیق قصد دارد اجزای مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی زنان روستایی حوضه آبخیز مورد مقایسه و تحلیل قرار دهد. نعیمی^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله خود نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده را این‌گونه شرح داده‌اند که این نظریه از پنج عامل محوری نگرش، هنجار ذهنی، کنترل رفتاری درک شده، قصد و رفتار تشکیل شده است. بر اساس این نظریه که توسط آیزن^۲ (۱۹۹۱) مطرح شده است سه عامل اول (نگرش، هنجار ذهنی، کنترل رفتاری درک شده) انسان را به سمت شکل‌گیری تمایلات و یا قصدهای رفتاری خاص هدایت می‌کنند. نگرش اشاره به میزان ارزیابی فرد از مطلوب یا نامطلوب بودن انجام فعل خاص دارد. هنجار ذهنی نیز به‌عنوان فشار اجتماعی درک شده برای انجام دادن یا ندادن یک رفتار بیان می‌شود. از سوی دیگر کنترل رفتار درک شده، به سطح ادراک یک فرد از آسان بودن و یا سخت بودن بروز رفتاری خاص اشاره دارد؛ بنابراین، هرچقدر افراد کنترل بیشتری بر روی رفتار خود داشته باشند بهتر می‌توانند رفتار خاصی را بروز دهند. قصد و تمایل رفتاری نیز به‌عنوان آمادگی فرد برای انجام رفتار خاص تعریف شده و یک پیش‌شرط ضروری از رفتار واقعی خواهد بود.

مرور ادبیات داخلی و خارجی تحقیق نشان می‌دهد، در حدود ۴۰ سال اخیر مطالعات پرشماری در زمینه تأثیر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی بر روی متغیرهای زیست‌محیطی از قبیل نگرش و رفتار انجام شده است که در اینجا به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود:

اسمیت و کینگستون^۳ (۲۰۲۱) در تحقیق خود به مطالعه عوامل جمعیت‌شناختی، نگرشی و اجتماعی به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های رفتار زیست‌محیطی پرداختند. این محققان نظریه‌های ارزش-باور-هنجار و رفتار برنامه‌ریزی‌شده را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند ارتباط پیچیده و پویایی بین عوامل جمعیت‌شناختی، اجتماعی،

4. Blankenberg & Alhusen
5. Norm Activation Theory
6. Theory of Reasoned Action
7. Theory of Planned Behavior
8. Ghazani & Bijani
9. Ahmadian & Haghghatian
10. Salehi & Emamgholi
11. Ranjbar
12. Ghaderi

1. Naeimi
2. Ajzen
3. Smith & Kingston

کشاورزی پایدار مساعد بود. ولی نگرش کشاورزان از نظر سن و سواد با یکدیگر تفاوت معنی‌داری داشتند. بوتو پائو و وان پتجن^۹ (۲۰۱۰) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند سطح بالای تحصیلات بر روی نگرش زیست‌محیطی تأثیر مثبتی می‌گذارند. بررسی نتایج مطالعات مختلف انجام‌شده در خارج کشور نیز نشان می‌دهد که متغیرهای سن، سطح سواد، جنس، نوع شغل در تبیین نگرش زیست‌محیطی افراد تأثیرگذار هستند (Hines et al., 1987; Buttell & Taylor, 1999; Corner et al., 1999; Caiazza & Barret, 2003; Bamberg, 2003; Shen & Saijo, 2008; Casalo & Escario, 2016). به‌طور کلی با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان این‌گونه استنباط کرد که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تأثیر ثابت و مشخصی بر روی ادراک افراد نسبت به متغیرهای زیست‌محیطی ندارند. به‌عنوان مثال نتایج برخی از مطالعات نشان می‌دهد افراد جوان‌تر (Arcury, 1990; Dietz, Stern & Guagnano, 1998; Jones & Dunlap, 1992; Dunlap et al., 2000; Shen & Saijo, 2008) و با سطح سواد بالا (Honnold, 1981; Howell & Laska, 1992; Jones & Dunlap, 1992; Van Liere & Dunlap, 1980) در رابطه با مسائل محیط‌زیستی نگرانی بیشتری دارند. درحالی‌که برخی از شواهد علمی پیشنهاد می‌کنند که افراد جوان کمتر علاقه دارند در فعالیتهای محیط‌زیستی درگیر شوند. در رابطه با این تناقض آشکار می‌توان این‌گونه توضیح داد با توجه به اینکه مراقبت والدین از کودکانشان برای آنها اهمیت دارد؛ بنابراین انگیزه بیشتری دارند تا کیفیت محیط‌زیست را برای نسل‌های بعدی بهبود دهند (Shen & Saijo, 2008). توضیح دیگر اینکه افراد جوان‌تر بیشتر پیشرفت‌های تکنولوژیکی (فناورانه) را باور دارند که این فناوری‌های قادر خواهند بود مسائل زیست‌محیطی آتی را حل نمایند (Benn, 2004) بنابراین آنها در رابطه با محیط‌زیست نیاز یا ضرورت کمتری را درک می‌کنند تا رفتارهای زیست‌محیطی از خود بروز دهند و در فعالیتهای محیط‌زیستی مشارکت کنند.

با توجه به آنچه در قسمت‌های قبل گفته شد که حاکی از گستردگی مطالعات صورت گرفته (به‌خصوص مطالعات خارجی) در این زمینه است. چارچوب مفهومی تحقیق

صالحی^۱ و همکاران (۲۰۱۵) در مطالعه خود نشان دادند که سن و سطح تحصیلات افراد مورد مطالعه با رفتارهای محیط‌زیستی رابطه‌ی معنی‌داری داشتند. حاجی‌زاده^۲ و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیقی دریافتند میان متغیرهای سن، وضعیت تأهل، تحصیلات و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه مثبت و معنی‌داری مشاهده نشد. منی‌زاده^۳ و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی دریافتند که کشاورزان باسوادتری که ارتباط بیشتری با کارشناسان مراکز خدمات داشتند و بیشتر در کلاس‌های آموزشی این مراکز شرکت کردند به میزان بیشتری به بروز رفتارهای سازگار با محیط‌زیست اقدام کردند. نواح^۴ و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی نشان دادند که میان متغیرهای سن، جنس و تحصیلات با رفتار زیست‌محیطی رابطه‌ی معنی‌داری وجود داشت.

کاسالو و اسکاریو^۵ (۲۰۱۸) در تحقیقی دریافتند متغیرهای سطح تحصیلات و سن رابطه مثبت و معنی‌داری با رفتار زیست‌محیطی شهروندان اسپانیایی داشتند. بوتتزآگیاس و همکاران^۶ در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که بین سن افراد مورد مطالعه و نگرش زیست‌محیطی آنها رابطه منفی و معنی‌داری وجود داشت. همچنین سن با نیت زیست‌محیطی، کنترل رفتار درک شده و هنجارهای ذهنی رابطه مثبت و معنی‌داری داشت و متغیر تحصیلات رابطه مثبت و معنی‌داری با نگرش زیست‌محیطی داشت. همچنین این محققان به این نتیجه رسیدند سطح تحصیلات با نیت زیست‌محیطی افراد مورد رابطه مثبت و معنی‌دار و با کنترل رفتار درک شده رابطه منفی و معنی‌دار داشت و سطح تحصیلات با نگرش و هنجارهای ذهنی رابطه معنی‌داری نداشت.

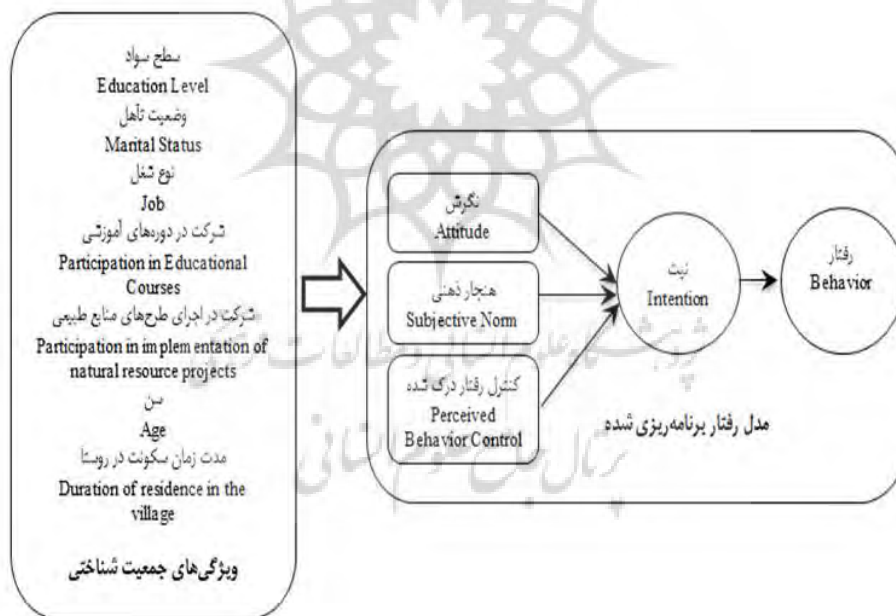
معمدی‌نیا و همکاران^۷ (۲۰۱۴) در پژوهش خود، به بررسی عوامل مؤثر بر نگرش زیست‌محیطی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که متغیرهای سطح تحصیلات و شرکت در دوره‌های آموزشی زیست‌محیطی جزء متغیرهای تبیین‌کننده نگرش زیست‌محیطی هستند. ابوسماح و همکاران^۸ (۲۰۱۲) نشان دادند که نگرش کشاورزان مالزی به

1. Salehi
2. Hajizadeh
3. Menati Zadeh
4. Novah
5. Casalo & Scarario
6. Botetzagias et al
7. Motamedinia et al
8. Abu samah et al

9. Boeve-de Pauw & van Petegem

اگر این نیت در سطح بالایی باشد و شخص قادر به انجام آن باشد سپس این رفتار بروز پیدا خواهد کرد (Ajzen, 1991; Ajzen & Fishbein, 2005). از طرفی دیگر آجن و فیش‌بین معتقدند نگرش به‌تنهایی نمی‌تواند رفتار را تبیین نماید بنابراین هنجارهای ذهنی را پیشنهاد می‌کنند هنجار ذهنی به این نکته اشاره دارد که چگونه دیدگاه مردم رفتار آنها را شکل می‌دهد که این می‌تواند فرد را در وضعیت ویژه و مشخص تحت تأثیر قرار دهد. به‌طوری‌که هرچقدر هنجارها یا انگیزه‌های فردی مطلوب‌تر باشند بنابراین نیت رفتاری قوی‌تر خواهد بود (Turuga et al., 2010). متغیر دیگر در این مدل، کنترل رفتاری درک شده می‌باشد و مفهوم این متغیر به این معنا است که فرد نباید فقط بتواند روی قصد رفتاری خود عمل کند، بلکه باید به این درک برسد که می‌تواند عمل کند. بدین ترتیب حاکی از آن است که فرد باید این را درک کند که رفتار همانند نیت انجام کاری آسان است (Ajzen, 1991). شکل ۱ اجزای تشکیل‌دهنده چارچوب مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد.

به‌صورت ذیل ترسیم شد (شکل ۱). این چارچوب از دو بخش کلی تقسیم شده است: بخش اول متغیرهای جمعیت‌شناختی تحقیق را نشان می‌دهد که بر روی عناصر مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده تأثیرگذار هستند با بهره‌گیری از نتایج مطالعات مرتبط از قبیل بوتتزاجیاس^۱ و همکاران (۲۰۱۵)؛ کاسالو و اسکاریو^۲ (۲۰۱۸)؛ بوئو و پتجم^۳ (۲۰۱۰) و شن و ساجیو^۴ (۲۰۰۸) شناسایی شدند و در چارچوب مفهومی قرار گرفتند. در بخش دوم چارچوب مفهومی برای انتخاب و مطالعه مدل مناسب رفتاری از نتایج مطالعه کلوکنر^۵ و همکاران (۲۰۱۳) بهره گرفته شد. مطابق با نتایج این تحقیق، تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده^۶ (TPB)، یکی از نظریه‌های بسیار مهم و ارزشمند برای مطالعه رفتارهای زیست‌محیطی می‌باشد؛ بنابراین برای بررسی رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی از مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده (TPB) استفاده شد (Ajzen, 2006). در این نظریه، به تحت تأثیر قرار گرفتن رفتار انسان از طریق نگرش تأکید شده است. این نگرش می‌تواند بر روی نیت یا قصد افراد برای انجام کاری تأثیر بگذارد.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

Figure 1. Conceptual Framework of the Research

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی و از نوع همبستگی بود که به‌منظور گردآوری

1. Botetzagias
2. Casalo & Scario
3. Boeve & Petegem
4. Shen & Sajio
5. Kalockner
6. Theory of Planned Behavior (TPB)

مطلوب) و بالا (مطلوب)، از شاخص تفاوت انحراف معیار از میانگین^۴ (ISDM) به صورت ذیل استفاده شد (Gangadharappa et al., 2007):

نامطلوب: $A < \text{mean} - \frac{1}{2} Sd$

نسبتاً مطلوب: $\text{mean} - \frac{1}{2} Sd < B < \text{mean} + \frac{1}{2} Sd$

مطلوب: $C > \text{mean} + \frac{1}{2} Sd$

در قسمت آمار استنباطی تحقیق در رابطه با متغیرهایی که با استفاده از آزمون مقایسه میانگین *t* مورد مطالعه قرار گرفتند به منظور محاسبه اندازه تأثیر گروه‌ها بر روی اختلاف میانگین‌ها از قاعده کوهن استفاده شد. در این قاعده، مقدار *d* محاسبه شده بیانگر اندازه تأثیر می‌باشد و بدین صورت تفسیر می‌شود: کمتر از ۰/۲: اندازه تأثیر اندک، بین ۰/۲ تا ۰/۵: متوسط و بیشتر از ۰/۵: اندازه تأثیر زیاد (Cohen, 1988). در آزمون‌های تحلیل واریانس یک‌طرفه نیز برای تعیین تأثیر اندازه گروه‌ها از ضریب مجذور اتا استفاده شد مقدار این ضریب این گونه تفسیر می‌شود: کمتر از ۰/۰۱: اندازه تأثیر اندک، بین ۰/۰۱ تا ۰/۰۶: اندازه تأثیر متوسط، بیش از ۰/۰۶: اندازه تأثیر زیاد (Pierce, Block & Aguinis, 2004).

یافته‌های پژوهش

توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان

نتایج آمار توصیفی نشان می‌دهد میانگین سنی زنان روستایی مورد مطالعه حدود ۳۸ بود که سن جوان‌ترین و مسن‌ترین پاسخگویان به ترتیب ۱۲ و ۷۸ سال محاسبه شد. از نظر وضعیت تأهل، ۵۴ نفر پاسخگویان (۲۲/۶ درصد) مجرد و ۲۰۲ نفر متأهل (۷۷/۴ درصد) بودند. سطح سواد ۱۱/۵ درصد پاسخگویان (۳۰ نفر) بی‌سواد، ۳۶/۴ درصد (۹۵ نفر) کمتر از دیپلم، ۳۲/۲ درصد (۸۴ نفر) دیپلم و ۱۹/۹ درصد (۵۲ نفر) کاردانی و بالاتر به دست آمد. میانگین مدت سکونت در روستا حدود ۳۰ سال به دست آمد که کمترین و بیشترین مقدار سکونت در روستا به ترتیب چهار و ۷۱ سال بود. شغل بیش از نیمی از پاسخگویان (۱۳۳ نفر) خانه‌داری، حدود ۳۵ درصد (۹۱ نفر) دارای شغل کشاورزی و باغبانی، ۱۴/۲ درصد (۳۷ نفر) کارمند بودند. از نظر شرکت در دوره‌های شرکت کرده در دوره‌های آموزشی حفاظت از محیط‌زیست نتایج به دست آمده نشان داد اکثریت پاسخگویان (۲۴۵ نفر) در این دوره‌ها شرکت

داده‌ها از روش پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری مورد مطالعه این تحقیق زنان روستایی حوضه آبخیز هلیل‌رود در بخش مرکزی جیرفت بودند. حوزه هلیل شهرستان جیرفت از ۳۹ روستا و ۸۹۷۶ نفر تشکیل شده است که تعداد خانوارهای روستایی ۲۴۰۷ می‌باشد. به منظور دستیابی به جامعه در دسترس^۱، هشت روستا به صورت تصادفی برای انجام تحقیق انتخاب شدند (N=۱۲۸۸). با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۲ حجم نمونه ۲۹۷ خانوار به دست آمد (n=۲۹۷) و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تناسبی^۳ از هر خانوار روستایی یک زن به صورت تصادفی مورد مطالعه قرار گرفت (جدول ۱). ابزار تحقیق پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود که برای تدوین قسمت‌های مختلف آن از مطالعه Hejazi & Botetzagias et al. (2006), Ajzen (2014), Eshaghi (2014), Boeve & Casalo & Scario (2018), al. (2015) و Petegem (2010) و Shen & Sajio (2008) بهره گرفته شد. پرسش‌نامه از دو بخش اصلی تشکیل شده بود. در بخش اول پرسش‌نامه، متغیرهای مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده از قبیل رفتار (۱۳ گویه)؛ نیت (۵ گویه)، نگرش (۱۸ گویه)؛ هنجارهای ذهنی (۸ گویه) و کنترل رفتار ادراک‌شده (۴ گویه) با استفاده از طیف لیکرت پنج‌قسمتی (۱: کاملاً مخالفم، ۲: مخالفم، ۳: بی‌نظم، ۴: موافقم، ۵: کاملاً موافقم) مورد سنجش قرار گرفتند. در بخش دوم پرسش‌نامه، اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخگویان با استفاده از هفت سؤال باز و بسته گردآوری شد. روایی ظاهری و محتوایی پرسش‌نامه از طریق نظرات جمعی از متخصصان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق آزمون مقدماتی انجام شد و مقدار آلفای کرونباخ برای قسمت‌های مختلف پرسش‌نامه بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۷ به دست آمد. پس از توزیع تصادفی پرسش‌نامه‌ها در بین جامعه آماری، ۲۶۱ پرسش‌نامه با میزان بازگشت‌پذیری ۸۸ درصد جمع‌آوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد. در قسمت آمار توصیفی، برای توصیف سطح ادراک پاسخگویان مورد مطالعه نسبت به اجزای مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده (نگرش، هنجار ذهنی، کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار) و گروه بندی آنها برحسب سطوح پایین (نامطلوب)، متوسط (نسبتاً

1. Accessible Population

2. Krejcie and Morgan

3. Proportionate Stratified Random Sampling

4. Interval of Standard Deviation from the Mean

دست آمد. همچنین ادراک کمتر از سه‌چهارم پاسخگویان نسبت به هنجارهای ذهنی (۷۰/۵ درصد)، کنترل رفتار درک شده (۶۷/۸ درصد) و نیت زیست‌محیطی در سطح مطلوب محاسبه شد. مطابق با نتایج جدول ۲ می‌توان بیان داشت رفتار زیست‌محیطی پاسخگویان نسبت به سایر متغیرهای مورد مطالعه از بیشترین فراوانی در طبقه مطلوب برخوردار بود به طوری که ادراک بیش از سه‌چهارم از پاسخگویان (۷۸/۹ درصد) نسبت به رفتارهای زیست‌محیطی در سطح مطلوب قرار گرفت. همان‌طور که یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهند کمترین مقدار فراوانی ادراک پاسخگویان برای همه متغیرهای مورد مطالعه در سطح نامطلوب به دست آمد که در رابطه با متغیر نگرش زیست‌محیطی، هیچ‌یک از زنان روستایی مورد مطالعه نگرش نامطلوبی در رابطه مقولات زیست‌محیطی نداشتند (جدول ۲).

نکرده‌اند و فقط ۱۱ نفر آنها در این دوره‌ها شرکت کرده بودند. از نظر مشارکت پاسخگویان در طرح‌های منابع طبیعی اجرا شده در منطقه یافته‌های تحقیق نشان داد اکثریت پاسخگویان (۱۷۲ نفر) در این دوره‌ها شرکت نداشته‌اند و فقط ۶۷ نفر آنها در طرح‌های منابع طبیعی اجرا شده مشارکت نموده‌اند.

توصیف فراوانی پاسخگویان بر اساس متغیرهای مدل رفتار برنامه‌ریزی شده با استفاده از شاخص ISDM

نتایج به‌دست‌آمده با استفاده از شاخص تفاوت انحراف معیار از میانگین نشان می‌دهد توزیع فراوانی اکثر پاسخ‌های زنان روستایی مورد مطالعه در رابطه متغیرهای مورد مطالعه در سطح مطلوب به دست آمد. به طوری که نگرش زیست‌محیطی بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۷/۵ درصد) در سطح مطلوب به

جدول ۱. روستاهای مورد مطالعه، تعداد نمونه و درصد بازگشت پرسش‌نامه‌ها

Table 1. Studied Villages, Number of Samples and Percentage of Return of Questionnaires

درصد بازگشت Return percentage	تعداد پرسش‌نامه جمع‌آوری شده Number of questionnaires collected	تعداد نمونه Sample Size	تعداد خانوار Number of households	روستا Village
100	6	6	23	بهجرد بالا Behjerd-e-Bala
77.90	60	77	336	بهجرد سفلی Behjerd-e-Paein
97.80	90	92	399	پشتلر Poshtlar
100	16	16	70	یاغی بیگی Yaghi Beigi
89.30	25	28	121	خالق آباد Khalgh Abad
78.46	51	65	282	نارجو Narjoo
100	3	3	14	سلیمانیه Solmanieh
100	10	10	43	بندسراجی Band Seraji
87.87	261	297	1288	جمع Total

جدول ۲. توصیف فراوانی پاسخگویان بر اساس متغیرهای تحقیق (n=۲۶۱)

Table 2. Describe the Frequency of Respondents Based on Research Variables

فراوانی سطوح ادراک پاسخگویان Frequency of respondents' levels of perception						متغیر Variable
مطلوب Desirable		نسبتاً مطلوب Relatively desirable		نامطلوب Undesirable		
درصد Percentage	فراوانی Frequency	درصد Percentage	فراوانی Frequency	درصد Percentage	فراوانی Frequency	
57.5	150	42.5	111	0	0	نگرش زیست‌محیطی Environmental Attitude
70.5	184	29.1	76	0.4	1	هنجارهای ذهنی Subjective Norms
67.8	177	31.8	83	0.4	1	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control
70.1	183	28.4	74	1.5	4	نیت زیست‌محیطی Environmental Intention
78.9	206	20.3	53	0.8	2	رفتار زیست‌محیطی Environmental Behavior

هنجارهای ذهنی مشاهده نشد. همچنین نتایج آزمون LSD در رابطه با رفتار زیست‌محیطی نشان داد زنان روستایی دارای سطح سواد کاردانی بالاتر (با میانگین ۴/۲۸) در مقایسه با زنان روستایی دارای سطح سواد زیر دیپلم (با میانگین ۴/۰۶) و دیپلم (با میانگین ۳/۹۲) از رفتارهای زیست‌محیطی مطلوب‌تر برخوردارند. مقدار مجذور اتا (۰/۰۴۸) به‌دست‌آمده نشان می‌دهد اندازه تأثیر گروه‌ها بر روی معنی‌داری آزمون F در سطح متوسط می‌باشد (جدول ۳).

مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی برحسب سطح

نوع شغل زنان روستایی

نتایج مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق برحسب نوع شغل زنان روستایی در جدول ۴ نشان می‌دهد بین متغیرهای نگرش، هنجارهای ذهنی کنترل رفتار درک شده و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی مورد مطالعه برحسب نوع شغل آنها تفاوت معنی‌داری در سطح خطای پنج درصد وجود دارد. در این راستا نتایج آزمون LSD نشان می‌دهد زنان روستایی کارمند (با میانگین ۳/۸۸) در مقایسه با زنان روستایی خانه‌دار (با میانگین ۳/۶۷) و کشاورز (با میانگین ۳/۶۲) از نگرش زیست‌محیطی بهتری برخوردار هستند. مقدار مجذور اتا (۰/۰۳۳) به‌دست‌آمده نشان می‌دهد اندازه تأثیر گروه‌ها بر روی معنی‌داری آزمون F برای این متغیر در سطح متوسط می‌باشد. نتایج آزمون LSD در رابطه با متغیر هنجارهای ذهنی نشان می‌دهد.

مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی مورد مطالعه

برحسب سطح سواد زنان روستایی مورد مطالعه

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه در جدول ۳ نشان می‌دهد تفاوت معنی‌داری بین متغیرهای نگرش، کنترل رفتار درک شده و نیت زیست‌محیطی زنان روستایی مورد مطالعه برحسب سطح سواد وجود ندارد. همان‌طور که نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد متغیرهای هنجارهای ذهنی و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی مورد مطالعه برحسب سطح سواد تفاوت معنی‌داری در سطح خطای یک درصد داشت. برای مقایسه دوبه‌دو گروه‌های مورد مطالعه بر اساس متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق که تفاوت معنی‌دار داشت. از آزمون دنباله‌ای^۱ LSD استفاده شد. در این راستا نتایج آزمون LSD نشان داد زنان روستایی که سطح سواد زیر دیپلم (با میانگین ۳/۹۱) و کاردانی و بالاتر (با میانگین ۴/۰۳) دارند از هنجارهای ذهنی مطلوب‌تری در مقایسه با زنان روستایی دارای سطح سواد دیپلم (با میانگین ۳/۷۴) در رابطه با محیط-زیست برخوردارند. مقدار مجذور اتا^۲ (۰/۰۲۳) به‌دست‌آمده برای بررسی اندازه تأثیر گروه‌ها بر روی این تفاوت معنی‌داری آزمون F نشان می‌دهد اندازه گروه‌ها تأثیر متوسطی در ایجاد تفاوت معنی‌داری آزمون F داشته‌اند. بین سایر گروه‌های سطح سواد مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری بر اساس

1. Post hoc
2. Eta Squared

یک‌طرفه برای متغیر نیت زیست‌محیطی نشان داد که بین نیت زیست‌محیطی زنان روستایی برحسب نوع شغل آنها تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. در رابطه با متغیر رفتار زیست‌محیطی نتایج آزمون LSD نشان می‌دهد زنان کارمند (با میانگین ۴/۳۱) و زنان خانه‌دار (با میانگین ۴/۱۲) در مقایسه با زنان روستایی کشاورز (با میانگین ۳/۶۷) از رفتار زیست‌محیطی مطلوب‌تری برخوردارند ولی مقدار مجذور اتا ۰/۰۶۹ به دست آمد که نشان می‌دهد اندازه گروه‌ها تأثیر زیادی بر روی معنی‌داری آزمون داشته است به عبارتی دیگر می‌توان گفت اندازه گروه‌ها سبب معنی‌دار شدن آزمون بوده است (جدول ۴).

زنان روستایی کارمند (با میانگین ۴/۰۹) و خانه‌دار (با میانگین ۳/۹۲) در مقایسه با زنان روستایی کشاورز (با میانگین ۳/۷۴) از هنجارهای ذهنی مطلوب‌تری در رابطه با محیط‌زیست برخوردارند. مقدار مجذور اتا (۰/۰۵۱) به دست آمده نشان می‌دهد اندازه تأثیر گروه‌ها بر روی معنی‌داری آزمون F برای این متغیر در سطح متوسط می‌باشد. نتایج آزمون LSD برای متغیر کنترل رفتار درک شده نشان می‌دهد زنان روستایی کارمند و خانه‌دار به ترتیب با میانگین‌های ۴/۰۲ و ۳/۹۰ در مقایسه با زنان روستایی کشاورز (با میانگین ۳/۶۷) از کنترل رفتار درک شده بهتری نسبت به محیط‌زیست برخوردارند مقدار مجذور اتا برای این متغیر ۰/۰۳۹ به دست آمد که بیانگر اندازه تأثیر متوسط می‌باشد. نتایج آزمون تحلیل واریانس

جدول ۳. مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق برحسب سطح سواد

Table 3. Comparison of Research Environmental Variables by Level of Literacy

مقدار مجذور اتا (η ²) Eta Square	LSD	Sig.	F	کاردانی و بالاتر Technician and above (n=52)		دیپلم Diploma (n=85)		زیر دیپلم High school (n=95)		بی‌سواد Illiterate (n=30)		متغیر Variable
				Sd	M	Sd	M	Sd	M	Sd	M	
				-	-	0.10	2.08	0.48	3.81	0.46	3.63	
0.023	2,4>3	0.01	3.84**	0.52	4.03	0.51	3.74	0.54	3.91	0.48	3.93	هنجارهای ذهنی Subjective Norms
-	-	0.16	1.76	0.58	3.98	0.64	3.74	0.65	3.87	0.70	3.75	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control
-	-	0.07	2.41	0.77	4.00	0.65	3.77	0.70	3.98	0.60	4.09	نیت Intention
0.048	4>2,3	0.005	4.36**	0.47	4.28	0.61	3.92	0.51	4.06	0.61	4.06	رفتار Behavior

** p ≤ 0.01

جدول ۴. مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق برحسب نوع شغل

Table 4. Comparison of Research Environmental Variables by Type of Job

مقدار مجذور اتا (η ²) Eta Square	LSD	Sig.	F	خانه‌داری Housekeeping (n=133)		کارمند Employee (n=37)		کشاورز Farmer (n=91)		متغیر Variable
				Sd	M	Sd	M	Sd	M	
				0.033	2>1,3	0.01	4.25**	0.43	3.67	
0.051	2,3>1	0.001	6.99**	0.48	3.92	0.56	4.09	0.54	3.74	هنجارهای ذهنی Subjective Norms
0.039	2,3>1	0.006	5.19**	0.58	3.90	0.61	4.02	0.72	3.67	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control

-	-	0.06	2.79	0.61	4.02	0.75	3.94	0.76	3.80	نیت Intention
0.069	3,2>1	.001	9.56**	0.49	4.12	0.50	4.31	0.63	3.88	رفتار Behavior

** p ≤ 0.01

کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار زیست‌محیطی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردارند. برای تعیین اندازه تأثیر گروه‌ها از آماره کوهن استفاده شد. مقادیر این آماره برای سه متغیر کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار زیست‌محیطی در جدول ۵ محاسبه شده است. مقادیر کوهن به‌دست‌آمده نشان می‌دهند که اندازه تأثیر گروه‌ها در معنی‌داری آزمون t برای این سه متغیر در سطح متوسط می‌باشد (جدول ۵).

مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی مورد مطالعه

برحسب وضعیت تأهل زنان روستایی مورد مطالعه

نتایج آزمون t مستقل نشان می‌دهد بین نگرش و هنجارهای ذهنی زنان روستایی مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ولی بین کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری در سطح خطای پنج درصد وجود دارد به‌عبارتی دیگر زنان روستایی متأهل در مقایسه با زنان مجرد در رابطه با متغیرهای

جدول ۵. مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق برحسب وضعیت تأهل

Table 5. Comparison of Research Environmental Variables by Marital Status

Cohns' d	Sig.	t	متأهل Married (n=202)		مجرد Single (n=54)		متغیر Variable
			Sd	M	Sd	M	
-	0.984	0.02	0.45	3.68	0.41	3.68	نگرش Attitude
-	0.428	0.794	0.52	3.89	0.57	3.83	هنجارهای ذهنی Subjective Norms
0.31	0.038	2.09*	0.64	3.87	0.62	3.67	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control
0.30	0.046	2.00*	0.68	3.97	0.69	3.76	نیت Intention
0.31	0.036	2.10*	0.52	4.10	0.64	3.92	رفتار Behavior

* p ≤ 0.05

زیست‌محیطی زنان روستایی که در اجرای طرح‌های منابع طبیعی شرکت کرده‌اند و آنهایی که شرکت نکرده‌اند تفاوت معنی‌داری در سطح خطای یک درصد وجود دارد که اندازه تأثیر گروه‌ها در معنی‌داری آزمون t برای این متغیر در سطح بالا به دست می‌آید که نشان می‌دهد معنی‌دار شدن آزمون t ناشی از اختلاف میانگین بین دو گروه نبوده بلکه در اثر اندازه گروه‌ها به وجود آمده است (جدول ۶).

مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی برحسب شرکت

زنان روستایی در اجرای طرح‌های منابع طبیعی

نتایج به‌دست آمده با استفاده از آزمون t در جدول ۶ حاکی از آن است بین زنان روستایی که در اجرای طرح‌های منابع طبیعی شرکت کرده‌اند و آنهایی که شرکت نکرده‌اند از نظر متغیرهای نگرش، هنجار ذهنی، کنترل رفتار درک شده و نیت زیست‌محیطی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. ولی بین رفتار

جدول ۶. مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق برحسب شرکت در طرح‌های منابع طبیعی اجراشده

Table 6. Comparison of Research Environmental Variables by Participation in Natural Resource Projects

Cohns' d	Sig.	t	خیر No (n=172)		بله Yes (n=67)		متغیر Variable
			Sd	M	Sd	M	
-	0.825	0.22	0.43	3.69	0.47	3.68	نگرش Attitude
-	0.066	1.85	0.53	3.85	0.45	3.98	هنجارهای ذهنی Subjective Norms

-	0.413	0.82	0.65	3.80	0.64	3.88	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control
-	0.381	0.877	0.68	3.91	0.67	4.00	نیت Intention
0.53	0.000	3.48**	0.60	3.97	0.44	4.25	رفتار Behavior

** $p \leq 0.01$

من‌وینتی^۱ استفاده شد. همان‌طور که نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد بین پاسخگویانی که در دوره‌های آموزشی شرکت کرده‌اند و آنهایی که در این دوره‌های شرکت نکرده‌اند از نظر نگرش، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار زیست‌محیطی تفاوت معنی‌داری وجود نداشت (جدول ۷).

مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی برحسب شرکت زنان روستایی در دوره‌های آموزشی زیست‌محیطی
همچنین، با توجه به پایین بودن تعداد نمونه‌ها در یکی از زیرگروه‌ها و نرمال نبودن توزیع داده‌ها، به‌منظور مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی برحسب شرکت زنان روستایی در دوره‌های آموزشی مرتبط با محیط‌زیست از آزمون ناپارامتری

جدول ۷. مقایسه متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق برحسب شرکت در دوره‌های آموزشی زیست‌محیطی

Table 7. Comparison of Research Environmental Variables by Participation in Environmental Training Courses

Sig.	مقدار Z	مقدار U	خیر	بله	متغیر Variable
			No (n=254)	Yes (n=11)	
			میانگین رتبه‌ای Ranking Mean	میانگین رتبه‌ای Ranking Mean	
0.480	-0.706	1178	127.81	143.91	نگرش Attitude
0.985	-0.019	1343	127.48	128.91	هنجارهای ذهنی Subjective Norms
0.678	-0.415	1248	128.90	119.50	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control
0.199	-1.285	1041	129.75	100.64	نیت Intention
0.871	-0.163	1308	128.66	124.95	رفتار Behavior

محیطی وجود دارد. در رابطه با همبستگی بین مدت سکونت در روستا و متغیرهای زیست‌محیطی مورد مطالعه نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهند بین این متغیر و متغیرهای نگرش، کنترل رفتار درک شده و رفتار زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. ولی متغیر مدت سکونت در روستا همبستگی مثبت و معنی‌داری با متغیرهای هنجارهای ذهنی (در سطح خطای پنج درصد) و نیت زیست‌محیطی (در سطح خطای یک درصد) دارد (جدول ۸).

همبستگی متغیرهای سن و مدت سکونت در روستا با متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق
برای تعیین رابطه سن و مدت سکونت در روستا با متغیرهای تحقیق از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده در جدول ۸ نشان می‌دهد همبستگی مثبت و معنی‌داری در سطح خطای یک درصد بین سن متغیرهای نگرش، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتار درک شده و نیت زیست‌محیطی جود دارد. همچنین همبستگی مثبت و معنی‌داری در سطح خطای پنج درصد بین سن و رفتار زیست-

1. Mann-Whitney

جدول ۸. همبستگی متغیرهای سن و مدت سکونت در روستا با متغیرهای زیست‌محیطی تحقیق

Table 8. Correlation of Age and Duration of Residence in Village with Environmental Variables

مدت سکونت در روستا Duration of residence in village		سن Age		متغیر Variable
Sig.	Spearman's rho	Sig.	Spearman's rho	
0.215	0.077	0.007	0.168**	نگرش Attitude
0.034	0.132**	0.001	0.199**	هنجارهای ذهنی Subjective Norms
0.159	0.088	0.001	0.212**	کنترل رفتار درک شده Perceived Behavior Control
0.009	0.162**	0.000	0.261**	نیت Intention
0.334	0.059	0.001	0.136*	رفتار Behavior

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$

محتوی درسی متناسب نیست. از طرف دیگر به سایر دلایل از قبیل جدید بودن مقوله آموزش محیط‌زیست در ایران و از همه مهم‌تر آموزشگران متخصص و متبحر در نظام آموزش و پرورش اشاره داشت.

نتایج تحقیق نشان داد زنان کارمند و زنان خانه‌دار در مقایسه با زنان روستایی کشاورز از رفتار زیست‌محیطی مطلوب‌تری برخوردار بودند. این یافته با نتایج مطالعات صورت گرفته توسط رنجبر و همکاران (۲۰۱۶) و قادری و همکاران (۲۰۱۵) مطابقت داشت. این یافته این‌گونه استنباط می‌شود زنان روستایی کشاورز به علت درگیری با فعالیت‌های کشاورزی به‌منظور رسیدن به تولید و عملکرد محصول بیشتر از سموم و کودهای شیمیایی که باعث آلودگی زیست‌محیطی می‌شوند بیشتر استفاده می‌کنند.

مقایسه رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی بر اساس وضعیت تأهل نشان داد زنان روستایی متأهل در مقایسه با زنان مجرد از رفتارهای زیست‌محیطی مطلوب‌تری برخوردار بودند. این یافته مطابق با نتایج تحقیقات احمدیان و حقیقتیان (۲۰۱۶) بود ولی با نتیجه تحقیق قادری و همکاران (۲۰۱۵) و حاجی‌زاده و همکاران (۲۰۱۴) مطابقت نداشت. این یافته را بر اساس مطالعه شن و ساجیو (۲۰۰۸) این‌گونه می‌توان استدلال کرد افراد متأهل به علت احساس مسئولیتی که در زندگی بر عهده دارند و برای زنان مراقبت از فرزندان برای آنها اهمیت بالایی دارد بنابراین در مقایسه افراد مجرد انگیزه بیشتری دارند تا محیط‌زیست را برای فرزندان خود و نسل‌های بعد حفظ نمایند و کیفیت آن را بهبود بخشند. رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی که در اجرای طرح‌های منابع طبیعی شرکت کرده‌اند در مقایسه با آنهايي که شرکت نکرده‌اند در وضعیت

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این تحقیق تحلیل جمعیت‌شناختی رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی حوضه هلیل رود شهرستان جیرفت بر اساس مدل رفتار برنامه‌ریزی شده آجزن بود. نتایج آمار توصیفی نشان داد متغیرهای نگرش، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی مورد مطالعه در سطح مطلوب بود. نتایج تحقیق نشان داد زنان روستایی دارای سطح تحصیلات کاردانی و بالاتر در مقایسه با زنان روستایی که سطح تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم بودند از رفتارهای زیست‌محیطی مطلوب و سازگارتری برخوردار بودند. نتیجه به‌دست‌آمده با بسیاری از نتایج مطالعات مرتبط همخوانی دارد (Ahmadian & Ranjbar et al., 2016; Haghigatian, 2016; Motamedinia et al.; Hajizadeh et al., 2014; Menati Zadeh et al., 2013 2014; al., 2014; Abu samah et al., 2012; Novah et al., 2012; Caiazza and Barret, Botetzagias et al., 2015; Bamberg, 2003; 2003). این یافته بیانگر این مطلب است که آموزش‌های دوران تحصیل زنان روستایی در مقاطع کاردانی و بالاتر بر روی تغییر رفتار زیست‌محیطی آنها تأثیرگذار بوده است. پرواضح است آموزش صحیح و اصولی همواره نقش مهمی در تغییر رفتار افراد نسبت به موضوعات مختلف داشته است. از طرفی دیگر نتایج پژوهش‌های انجام‌شده توسط محققان مختلف در زمینه آموزش محیط-زیست نشان می‌دهد که مطالب اختصاص‌یافته به آموزش محیط‌زیست در کتاب‌های درسی مقاطع تحصیلی قبل از دانشگاه از نظر حجم و کیفیت مطالب در مقایسه با کل

درک می‌کنند تا رفتارهای زیست‌محیطی از خود بروز دهند و در فعالیت‌های محیط‌زیستی مشارکت کنند. همچنین نتایج همبستگی نشان داد متغیر مدت سکونت در روستا بر رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی مورد مطالعه تأثیر نداشت که این یافته در سایر مطالعات مرتبط مورد تأیید قرار گرفته است (Caiazza and Barret, Ghaderi et al., 2015). بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در این تحقیق پیشنهادهای ذیل ارائه می‌شوند:

- پیشنهاد می‌شود کارشناسان نهادهای ذی‌ربط (منابع طبیعی، محیط‌زیست و جهاد کشاورزی) قبل از اجرای طرح‌های منابع طبیعی در مناطق روستایی، کلاس‌های آموزشی - ترویجی را به‌منظور نظرسنجی و اطلاع‌رسانی به روستائیان در زمینه طرح مورد اجرا برگزار نمایند زیرا اهمیت دادن به مشارکت روستائیان توسط این نهادها و افزایش آگاهی آنها در این زمینه می‌تواند انگیزه آنها برای شرکت در اجرای این طرح‌ها را افزایش دهد.
- رسانه‌های جمعی و انبوهی می‌توانند نقش مهمی در فرهنگ‌سازی و انتقال دانش زیست‌محیطی داشته باشند پیشنهاد می‌شود صداوسیما مرکز کرمان، برنامه‌های مستندی را در زمینه حفظ محیط‌زیست تهیه نموده و در مناطق روستایی پخش نماید.
- بازنگری محتوی برنامه درسی مرتبط با محیط‌زیست در مقاطع تحصیلی دیپلم و پایین‌تر به‌منظور اثربخش کردن آموزش‌های زیست‌محیطی که در این مقاطع تحصیلی به افراد ارائه می‌شود.
- دوره‌های آموزشی غیررسمی که در زمینه محیط‌زیست توسط نهادهای ذی‌ربط برگزار می‌شوند باید دارای برنامه‌ریزی مدون، هدفمند و مساله محور باشند تا سطح آگاهی و دانش زیست‌محیطی زنان روستایی جوان و مجرد را ارتقاء دهند زیرا از این طریق می‌توانند دغدغه آنها را در زمینه مسائل محیط‌زیست افزایش دهند و آنها را نسبت به بروز رفتارهای سازگار با محیط‌زیست ترغیب نمایند.

بهتری قرار داشتند. این یافته نشان می‌دهد، زمانی که روستائیان نسبت به شرکت در اجرای طرح‌های منابع طبیعی ترغیب شده و موردتوجه مسئولین قرار گیرند به‌طور داوطلبانه درصحنه عمل حاضر می‌شوند و از نزدیک و به‌طور ملموس - تری با پیامدهای مثبت اجرای این‌گونه طرح‌ها در محیط‌زیست آشنا می‌شوند که این موضوع به‌نوبه خود می‌تواند بر روی ادراک آنها نسبت به مسائل زیست‌محیطی تأثیر مثبت داشته باشد. نتایج تحقیق همچنین نشان داد رفتار زیست - محیطی زنان روستایی که در دوره‌های آموزشی زیست‌محیطی شرکت کرده بودند و آنهايي که شرکت نکرده بودند تفاوت معنی‌داری با هم نداشتند که مغایر با نتایج مطالعات صورت گرفته می‌باشد (Ghazani & Bijani, 2016; Menati, Zadeh et al., 2014; Motamedinia et al., 2014). این یافته نشان می‌دهد دوره‌های آموزشی برگزار شده توسط نهادهای ذی‌ربط از اثربخشی لازم برای ارتقاء سطح آگاهی زنان روستایی در رابطه با مسائل و موضوعات زیست‌محیطی برخوردار نبوده‌اند. نتایج همبستگی نشان داد متغیر سن بر روی رفتارهای زیست‌محیطی زنان روستایی تأثیر دارد به‌عبارتی دیگر زنان روستایی که سن بالاتری دارند رفتارهای سازگارتری در رابطه با محیط‌زیست از خود نشان می‌دهند این یافته با نتایج این مطالعات همخوانی دارد (Casalo & Ahmadian & Haghghatian, Scario, 2018; Salehi et al., 2015; Ranjbar et al., 2016; Hajizadeh et al., 2014; Novah et al., 2012; Botetzagias et al., Abu samah et al., 2012). این یافته نشان می‌دهد بین نسل جوان و مسن دارای یک شکاف فرهنگ زیست‌محیطی وجود دارد چراکه افراد مسن بر اصول، ارزش‌ها و رسوم فرهنگی حاکم بر روستا بیشتر پایبند بوده و سبک زندگی خود را بر اساس آنها شکل داده‌اند و همواره به دنبال حفظ محیط‌زیست برای آیندگان و ایجاد آلودگی‌های زیست‌محیطی کمتری هستند. ولی بر اساس مطالعه Benn (2004) افراد جوان‌تر بیشتر پیشرفت‌های تکنولوژیکی (فناورانه) را باور دارند که این فناوری‌های قادر خواهند بود مسائل زیست‌محیطی آتی را حل نمایند بنابراین آنها در رابطه با محیط‌زیست نیاز یا ضرورت کمتری را

References

Abu samah, B., D'silva, J. L., Mohamed shaffril, H. A., Man, N. & Azman, A. (2012). "Malaysian contract farmers' attitude towards sustainable agriculture".

Journal of Basic and Applied Scientific Research, 2(9), 9205-9210.

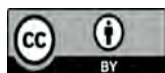
Ahmadian, D. & Haghghatian, M. (2016). "Sociological analysis of cultural factors

- on urban environmental behaviors (case study: citizens of Kermanshah city)". *Urban Sociological Studies*, 6(18), 51-76 [In Persian].
- Ajzen, I. (1991). "The theory of planned behavior". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. (2006). "Constructing a theory of planned behavior questionnaire". Amherst, MA, USA: University of Massachusetts.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (2005). "The influence of attitudes on behavior". In *The Handbook of Attitudes*, Albarracín, B.T., Johnson, B.T., Zanna, M.P., Eds. Erlbaum: Mahwah, NJ, USA, 173-221.
- Arcury, T. A. (1990). "Environmental attitude and environmental knowledge". *Human Organization*, 49(4), 300-304.
- Asteria, D., Suyanti, E., Utari, D. & Wisnu, D. (2014). "Model of Environmental Communication with Gender Perspective in Resolving Environmental Conflict in Urban Area". *Procedia Environmental Sciences*, 20, 553-562
- Bamberg, S. (2003). "How does environmental concern influence specific environmentally related behaviors? A new answer to an old question". *Journal of Environmental Psychology*, 23(2), 21-32.
- Belanche, G. D., Casalo Arino, L.V. & Guinaliu Blasco, M. (2015). "The effect of culture in forming e-loyalty intentions: A cross-cultural analysis between Argentina and Spain". *Business research quarterly*, 4, 275-292.
- Benn, J. (2004). "Consumer education between consumer ship and citizenship: Experiences from studies of young people". *International Journal of Consumer Studies*, 2, 108-116.
- Blankenberg, A. K. & Alhusen, H. (2019). "On the determinants of pro-environmental behavior: A literature review and guide for the empirical economist". Discussion Papers, No. 350, University of Göttingen, Center for European, Governance and Economic Development Research (cege), Göttingen.
- Boeve-de Pauw, J. & van Petegem, P. (2010). "A cross-national perspective on youth environmental attitudes". *Environmentalist*, 2, 133-144.
- Bord, R. J. & O'Connor, R. E. (1997). "The gender gap in environmental attitudes: The case of perceived vulnerability to risk". *Social Science Quarterly*, 78(4), 830-840.
- Botetzagias, I., Dima, A. F. & Malesios, Ch. (2015). "Extending the theory of planned behavior in the context of recycling: the role of moral norms and of demographic predictors". *Resources, Conservation and Recycling*, 95, 58-67
- Buttel, F. & Taylor, P. (1999). "Environmental sociology and global environmental change: A critical assessment". Routledge, London.
- Caiazza, A. & Barrett, A. (2003). "Engaging women in environmental activism: Recommendations for Rachel's network". *Institute for Women's Policy Research*. IWPR Publication, Washington, Dc. 1-43
- Casalo, L.V. & Escario, J. J. (2016). "Intergenerational association of environmental concern: Evidence of parents' and children's concern". *Journal of Environmental Psychology*, 48, 65-74.
- Casalo, L. V. & Escario, J. J. (2018). "Heterogeneity in the association between environmental attitudes and pro environmental behavior: A multilevel regression approach". *Journal of Cleaner Production*, 175, 155-163.
- Cohen, J. (1988). "Statistical power analysis for the behavioral sciences" (2nd edition). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Corner, S., Ekanem, E., Muhmmad, S., Singh, S. P. & Tegene, F. (1999). "Sustainable and conservational farmers: A Comparison of socio-economic characteristics, attitude and beliefs". *Journal of Sustainable Agriculture*, 15(1), 29-45
- Dietz, T., Stern, P. C. & Guagnano, G. A. (1998). "Social structural and social psychological bases of environmental concern". *Environment and Behavior*, 30(4), 450-471.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. & Jones, R. E. (2000). "Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale". *Journal*

- of *Social Issues*, 56(3), 425-442.
- Gangadharappa, N. R., Acker, D. G., Chengappa, P. G., Ganesamoorthi, S., Kumar, S., Sajeev, M. V. & Shen, D. (2007). "Social Capital and Ability to Change Among Indian Farmers". AIAEE, Proceedings of the 23rd Annual Meeting, Polson, Montana, 20-24 May.
- Ghaderi, N., Choopani, S., Salehi, S. & Khoshfar, Gh. (2015). "Investigating effective social factors on environmental behavior in Marivan city in 2013". *Journal of Zankoo Medicine Sciences*, 16(48), 10-18 [In Persian].
- Ghazani, E. & Biajani, M. (2016). "Application of environmental attitudes toward analyzing farmers' pro-environmental behavior in order to soil conservation (The case of rice farmers in central part of Sari county)". *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 47-2(1), 81-91 [In Persian].
- Hajizadeh Meymandi, M., Sayarkhalaj, H. & Shokuhifar, K. (2014). "Investigating cultural factors related to environmental behaviors (case study: Yazd City)". *Journal of Economic Sociology and Development*, 3(1), 83-107 [In Persian].
- Hargreaves, T. (2011). "Pro-environmental interaction: engaging Goffman on pro-environmental behavior change". CSERGE Working Papers, University of East Anglia Norwich NR4 7TJ, UK.
- Hejazi, S. Y. & Eshaghi, S. R. (2014). "Explaining rural people environmental behavior based on the theory of planned behavior: a case from west provinces of Iran." *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 45(2), 257-267 [In Persian].
- Hines, J. M., Hungerford, H. R. & Tomera, A. N. (1987). "Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis". *Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.
- Honnold, J. A. (1981). "Predictors of public environmental concern in the 1970", In D. E. Mann (Ed.), *Environmental policy formation: The impacts of values, ideologies and standards*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Howell, S. E., & Laska, S. B. (1992). "The changing face of the environmental coalition: A research note". *Environment and Behavior*, 24(1), 134-144.
- Johnsson-Latham, G. (2006). "Do women leave a smaller ecological footprint than men?". Swedish Ministry of Sustainable Development, Stockholm.
- Jones, R. E. & Dunlap, R. E. (1992). "The social bases of environmental concern: Have they changed over time?" *Rural Sociology*, 57(1), 28-47.
- Klockner, C.A., Nayum, A. & Mehmetoglu, M. (2013). "Positive and negative spillover effects from electric car purchase to car use?" *Transportation Research*, D(21), 32-38.
- Menati Zadeh, M., Zamani, Gh. & Karam, E. (2014). "Modeling farmers' environmental behavior in Shiraz county by using Value-Belief-Norm theory". *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 45(4), 613-624 [In Persian].
- Motamedinia, Z., Papzan, A. & Mahdizadeh, H. (2014). "Factors effective on environmental attitude of owners and managers of agricultural SMEs in Kermanshah and Ilam provinces". *Journal of Natural Environment*, 67(1), 91-103 [In Persian].
- Naeimi, A., Mehni Raftar, R., & Sobhani, M. J. (2018). Explaining environmental behavior model among rural women of halil rood watershed in Jiroft township by using theory of planned behavior (TPB). *Quarterly of Village and Development*, 21(3), 97-121 [In Persian].
- Nordlund, A. & Gorvill, J. (2002). "Value structures behind pro-environmental behavior". *Journal of environmental and behavior*, 34(6), 740-750.
- Novah, A., Foroutankia, Sh. & Pourter Karouni, M. (2012). "The relationship between religiosity and environmental values and behaviors (case study: the residents of Ahvaz)". *Journal of Urban Studies*, 1(1), 77-98 [In Persian].
- OECD (2008). "Gender and sustainable development: maximising the economic, social and environmental role of women".

- Organization for Economic Cooperation and Development, Available online at the: <https://www.oecd.org/social/40881538.pdf>
- Pierce, C. A., Block, C. A., & Aguinis, H. (2004). "Cautionary note on reporting eta squared values from multifactor ANOVA designs". *Educational and Psychological Measurement*, 64(6), 916-924.
- Ranjbar, M., Gheyrati Arani, L. & Jamshidi Rad, M. S. (2016). "Villagers' religious attitude style towards behavior management about water in two areas of Fars and Isfahan provinces (Izadkhast & Ramshe)". *Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 4(4), 17-32 [In Persian].
- Salehi, S. & Emamgholi, L. (2016). "A study of influencing individual and social norms on environmental friendly behavior". *Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 4(3), 11-20 [In Persian].
- Salehi, S., Memar, R. & Bayad, A. (2015). "A sociological explanation of tourists' environmental behavior (Case study: forest park of Noor city)". *Tourism Planning and Development*, 4(15), 107-127 [In Persian].
- Salahi Moghadam, N. & Najafloo, P. (2013). "Investigating role of rural women in conservation of environment". First National Conference on Planning, Conservation of Environment and Sustainable Development. Hamedan, Feb. 01. [In Persian].
- Shen, J. & Saijo, T. (2008). "Reexamining the relations between socio-demographic characteristics and individual environmental concern: Evidence from Shanghai data". *Journal of Environmental Psychology*, 1, 42-50.
- Smith, M., A., & Kingston, Sh. (2021). Demographic, Attitudinal, and Social Factors That Predict Pro-Environmental Behavior. *Sustainability and Climate Change*, 14(1), 47-55.
- Steel, B. S. (1996). "Thinking globally and acting locally? Environmental attitudes, behavior and activism". *Journal of Environmental Management*, 47, 27-36.
- Takahashi, B. & Selfa, T. (2014). "Predictors of pro-environmental behavior in rural American communities". *Environment and Behavior*, published on-line Feb 4, 2014, 1-21.
- Turuga, R.M. Howarth, R. B. & Borsuk, M. E. (2010). "Pro-environmental behavior: rational choice meets moral motivation". *Annals of the New York Academy of Sciences*, No. 1185, 211-224.
- Van Liere, K. D. & Dunlap, R. E. (1980). "The social bases of environmental concern: A review of hypotheses, explanations, and empirical evidence". *Public Opinion Quarterly*, 44, 181-197.
- Zelezny, L. C., Chua, P. & Aldrich, C. (2000). "New ways of thinking about environmentalism: elaborating on gender differences in environmentalism". *Journal of Social Issues*, 3, 443-457.

COPYRIGHTS

© 2022 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)